

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ В АСПЕКТІ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

В статті розглянуто роль та методи інструментів державного регулювання, зокрема податкової політики, в підвищенні конкурентоспроможності продовольчого сектора України, досліджено зарубіжний досвід оподаткування прибутку підприємств.

Ключові слова: конкурентоспроможність, державне регулювання, регуляторна політика, інвестиції, інновації, регуляторне середовище, амортизаційна політика.

Постановка проблеми. Трансформації в сучасній економіці України здійснюються в напрямку європейської інтеграції, що потребує підвищення конкурентоспроможності національної економіки. При цьому вирішальними перевагами в даному випадку стають наявність природних ресурсів і дешевої робочої сили, сприятливе географічне положення, а технологічний відрив від конкурентів, тобто здатність галузей даної країни створювати нові технології та продукти.

Пошвавлення інвестиційно–відтворювальних процесів у економіці нашої країни не обходить і підприємства харчової промисловості та сприяє підвищенню рівня модернізації в галузі й переходу на випуск високоякісної та конкурентоспроможної продукції харчового виробництва. Продумане регуляторне середовище може стати важливим фактором підвищення конкурентоспроможності України на світових ринках. Надзвичайної актуальності дане питання набуває в умовах вступу України до СОТ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемні питання у сфері регуляторної політики і інструментів державного управління в Україні знаходять своє відображення в працях В.Гейця, М. Долішного, В.Лугового, В.Князева, Т. Мотренко, В. Грабовського, О.Василика, П. Геги, В. Захожая, А. Крисоватого, Ю.Хвесика. Проте, не зважаючи на наявність значного теоретичного надбання, науковці й досі переймаються пошуками оптимальної моделі економічного розвитку, враховуючи національні особливості перебігу трансформаційних процесів та наголошуючи на важливості чинника державного регулювання. Однак очевидна фрагментарність розробок обумовлює необхідність системного дослідження теоретичних і прикладних засад державного регулювання процесів

економічного розвитку національної економіки з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Метою статті є дослідження ролі державного регулювання через механізм бюджетно – податкової політики в підвищенні конкурентоспроможності продовольчого комплексу України в умовах євроінтеграційних процесів. Як відомо, методи державного регулювання економіки класифікуються за двома ознаками: за формами впливу та засобами впливу.

Виклад основного матеріалу. За формами впливу вони можуть бути прямі (безпосередньо впливають на функціонування суб'єктів ринку і здійснюються за допомогою інструментів адміністративно – правового характеру: нормативно – правові акти, державні замовлення, централізовано встановлені ціни, нормативи, стандарти, ліцензії, квоти, ліміти і т. д) та непрямі (регламентують поведінку суб'єктів ринку не прямо, а опосередковано, через створення певного економічного середовища за допомогою цілої низки інструментів фіскальної, бюджетної, грошово – кредитної, інвестиційної, амортизаційної, інноваційної політики) [3,21].

Зважаючи на обмежені фінансові ресурси держави, а також перебування більшості підприємств харчової промисловості у приватній власності, що виключає їх пряме бюджетне інвестування, необхідно відшукувати ефективні важелі державного впливу та державного протекціонізму щодо розвитку підприємств. За результатами анкетування вітчизняних підприємців найбільш проблематичними чинниками для ведення бізнесу в Україні є система податкового регулювання, політична нестабільність, корупція, недоступність фінансування та високі ставки оподаткування [1]. Отже, виникає нагальна потреба у вирішенні питання реформування податкової системи через напрями розбудови податкового законодавства та шляхів його вдосконалення з урахуванням норм європейського податкового законодавства та пріоритетів державної політики.

Вплив бюджетно – податкової політики держави на діяльність і розвиток підприємств харчової промисловості можна розглядати в двох площинах.

Перша – заходи бюджетного регулювання безпосереднього впливу на виробництво, що досягається прямим фінансуванням та субсидуванням певних галузей чи окремих підприємств. Результатом таких заходів є зміцнення фінансового становища підприємства, створення додаткових конкурентних переваг для одних суб'єктів господарювання порівняно з іншими за рахунок збільшення коштів, що надходять у їх розпорядження. Друга – заходи бюджетно – податкового регулювання. При цьому розглядаються будь – які дії держави у сфері податкової політики. Вплив чинної в країні системи оподаткування суб'єктів господарювання виявляється як у створенні стимулів, так і обмежень. Необхідно зазначити,

що податкова система України створена за зразком податкових систем європейських країн, але на противагу від країн ЄС податкова система в

Україні не сприяє інноваційно – інвестиційному розвитку країни, зростанню економічної активності суб'єктів господарювання.

Результативність діяльності Української держави у зазначених напрямках можна проілюструвати наступними показниками: питома вага доходів зведеного бюджету у ВВП зросла з 27,4% у 2002 році до 30,8% у 2007 році, тобто спостерігається розширення меж втручання держави у перерозподільні процеси. За рахунок податкових надходжень формувалося близько 73% доходів зведеного бюджету. При цьому спостерігалися щорічні коливання обсягів витрат бюджету, що спрямовувалися на фінансування економічної діяльності, які не можна логічно пояснити. За рахунок зведеного бюджету у 2005-2007 роках фінансувалося лише близько 10% інвестицій в основний капітал, що свідчить про низьку ефективність використання мобілізованих коштів [6].

Слід зазначити, що Державною податковою адміністрацією України проводиться експертиза розроблених проектів нормативно – правових актів щодо відповідності їх основним положенням законодавства Європейського Союзу. Протягом 2006 року підготовлено 52 довідки для надання Міністерству юстиції України з метою відповідності *acquis communautaire* розроблених проектів нормативно – правових актів положенням законодавства ЄС [1].

Варто відмітити, що в європейських країнах розвиток податкової системи, зокрема зміна фіскальної ефективності окремих податків і загального рівня оподаткування економіки, відбувався поступово. Протягом 1995-2002 років лише в країнах – нових членах ЄС спостерігалися значні коливання рівня перерозподілу ВВП через податкову систему та соціальні фонди (8,5 відсоткового пункту у Словаччині). Однак такі коливання відбувалися протягом семи років, а не одного, як в Україні. Серед розвинутих країн максимальні коливання рівня перерозподілу ВВП через податкову систему та соціальні фонди спостерігалися в Греції – 3,6 відсоткового пункту. В середньому в 15 країнах – членах ЄС коливання рівня перерозподілу були на рівні 0,5 відсоткового пункту, що свідчить про проведення більш виваженої податкової політики в цих країнах[1].

Протягом 2003-2006 р.р. динаміка структури доходів зведеного бюджету України демонструвала залежність від податкової політики (зміни податкових ставок: зменшено ставку ПДВ з 28% до 20%, податку на прибуток підприємств – з 30% до 25%, здійснено перехід до пропорційного оподаткування доходів громадян за ставкою 15% з 1 січня 2007 року). Таке зниження ставок привело до зменшення частки ВВП, яка перерозподіляється через податкову систему. Проте у 2005-2008 р.р. рівень перерозподілу ВВП через податкову

систему підвищився, що негативно позначилося на діяльності підприємницьких структур і призвело до зниження їх інвестиційної активності за рахунок скасування інвестиційних податкових пільг і розширення податкової бази за двома основними видами податків (ПДВ і податку на прибуток підприємств).

Сучасний світовий ринок і внутрішній ринок розвинутих країн є ринком великих корпоративних структур. Великі корпорації порівняно з самостійними підприємствами мають такі суттєві переваги як доступність до ринку капіталів, можливість розраховувати на державну підтримку, великі можливості диверсифікації виробництва, більш широкий ринок збуту, акумулювання коштів на технічне оновлення підприємств, що входять до великої корпоративної структури тощо.

Таким чином, виникає об'єктивна потреба посилення державного впливу на економіку промисловості, перш за все через удосконалення системи оподаткування, як найбільш вагомому засобу державного регулювання.

Характерною особливістю розвитку індустріально розвинених країн є підвищення значення амортизації у відтворенні виробничого апарату. В цих країнах амортизаційна політика є важливою складовою податкової політики. Шляхом зміни норм амортизації та регламентації методів її нарахування держава впливає на процеси накопичення капіталу в різних сферах суспільного виробництва, тобто регламентує темпи й пропорції відтворення. Оскільки податок на прибуток підприємства зменшується при збільшенні розмірів амортизації, то введенням різних пільг по амортизації держава фактично надає субсидії підприємцям за рахунок бюджету. Наприклад, у США амортизація становить 65-70% валових інвестицій. Абсолютний розмір амортизації не скорочується навіть за умов циклічних коливань.

Певний науково-практичний інтерес становить дослідження концепції корпоративного оподаткування в різних країнах світу, де основна дискусія точиться навколо побудови такої системи оподаткування прибутку, яка б відповідала принципу нейтральності щодо прийняття підприємницьких рішень. Нейтральність корпоративного оподаткування пов'язується із системою, що не викликає викривлень у економічній діяльності суб'єктів господарювання. Значний внесок у розробку цієї концепції було зроблено Г.Сінном, у працях якого висвітлюються дві базові моделі стягнення податку на прибуток корпорацій. Перша модель, запропонована у 1859 році К. Дітцелем, ґрунтується на розгляді податку на прибуток у взаємозв'язку з податком на доходи громадян, їх інтеграції. Друга модель не передбачає інтеграції податку на прибуток в особистий прибутковий податок. Податок Брауна, названий на честь відомого економіста Е.Брауна (1948), є одним із варіантів оподаткування за цією моделлю. Він не встановлює розмежувань між розподіленим і нерозподіленим прибутком.

У табл. 1 відображено групування країн за першою моделлю відповідно до різних систем корпоративного оподаткування: класичної, часткового заліку, повного заліку.

Таблиця 1

Групування країн відповідно до систем корпоративного оподаткування

SHS-система	Країни
Класична система	США, Швейцарія, Португалія, Австралія та ін.
Система часткового заліку	Японія, Англія, Франція, Швеція, Австрія, Данія, Іспанія, Греція, Канада та ін.
Система повного заліку	Німеччина, Норвегія, Італія

За класичною системою відбувається подвійне оподаткування розподіленого прибутку, тобто спочатку оподатковується за єдиною ставкою як розподілений, так нерозподілений прибуток, а потім ще раз оподатковується розподілений прибуток на рівні власника акцій при одержанні ним доходу у вигляді дивідендів. Система часткового заліку на першому етапі передбачає оподаткування і розподіленого, і нерозподіленого прибутку; на другому етапі прибутковий податок стягується з дивідендів (податок на розподілений прибуток), проте їх одержувач може зробити залік певної частини вже сплаченого підприємством податку на розподілений прибуток із метою зменшення податкової заборгованості з власного доходу.

Механізм функціонування системи повного заліку полягає в тому, що податок сплачений із розподіленого прибутку, підлягає не частковому, а повному заліку в прибутковий податок фізичної особи.

У більшості країн Європейського союзу з 2001 року здійснюється радикальна податкова реформа, метою якої є зменшення податкового тиску шляхом зниження ставок з низки податків, в тому числі корпоративний податок (аналог українського податку на прибуток).

Так, у Бельгії наприкінці 2002 року уряд оголосив реформу системи корпоративного податку. Зниження загальної ставки здійснювалось у два етапи: перший з 39% до 33%, другий етап – до 30%. Для малих та середніх підприємств ставка податку була знижена з 28,84% до 24,25% [9].

У Великобританії правила розрахунку доходів однакові для всіх підприємств. Винятком є підприємства, дохід яких становить менше за 15000 фунтів стерлінгів. З метою стимулювання капіталовкладень у будинки й устаткування, в умовах чинної у Великобританії податкової системи, правила амортизації будинків і устаткування

дозволяють робити списання за ставкою 25% із вартості придбання з урахуванням балансової вартості, що знижується.

До березня 2003 року діяла податкова пільга для малих підприємств, які вклали кошти у придбання комп'ютерів та/або сучасні засоби зв'язку та/або програмне забезпечення, разом з коштами, спрямованими на створення веб-сайтів. Вони могли

віднімати з оподаткованого доходу уже в рік придбання 100% вартості такого майна[9].

В Іспанії для малих і середніх підприємств діє знижена ставка податку на прибуток у розмірі 30% (стандартна-35%). З 2002 року величина прибутку, яка оподатковується за цією ставкою збільшена з 3 до 5 млн. євро [10].

Розвиток малого та середнього бізнесу в Італії стимулюється через звільнення підприємства від сплати податків. Так, новостворені дрібні промислові підприємства південних районів Італії упродовж 10 років узагалі не платять прибутковий податок і місцевий прибутковий податок. Тут також не стягуються й поземельні реєстраційні та іпотечні податки на вартість землі, що придбається під будівництво промислових підприємств. Купівля послуг, що сприяють зростанню продуктивності праці придбанню передової технології, знаходженню нових ринків збуту продукції, підвищенню її якості, супроводжується зниженням податкових платежів. Заохочуються й науково-дослідні роботи (до 30% затрат звільняються від податку) [10].

У Нідерландах ставки податку на прибуток диференційовані, основна ставка у зв'язку з податковою реформою 2001 року була знижена з 35% до 34,5%, проте, перші 22689 євро прибутку оподатковуються за ставкою 29%. Залежно від типу доходу(прибутку) ставки податку на прибуток варіюються від 25% до 52% [9].

У Німеччині для розвитку та успішної діяльності малого та середнього підприємництва важливу роль відіграє сприятливе фіскальне середовище. Податкові пільги, які використовують в нових землях Німеччини, мають три головні види: спеціальні норми амортизаційних відрахувань; створення резервів прибутку, який не оподатковується; інвестиційні надбавки, що надаються податковими відомствами [9].

Якщо приватна справа продається або закривається, то існують спеціальні пільги з корпоративного податку у розмірі 51200 євро. Починаючи з 2001 року, єдиний раз у житті приватні підприємці-пенсіонери, старші за 55 років або тимчасово непрацездатні, при отриманні прибутку від продажу або закриття приватної справи (практики), своєї частки у підприємстві оподатковують його за ставкою корпоративного податку, що вдвічі менша за середню [7].

У Франції арсенал податкових інструментів для стимулювання розвитку підприємництва досить розмаїтий: повне звільнення нових підприємств від податку на прибуток протягом перших двох років роботи, на 75% - на третьому році, на 50% - на четвертому і 25% - на п'ятому. Французьке законодавство передбачає застосування режиму спрощених і звичайних податків для малих підприємств. Застосовуваний режим залежить від обороту платника податків, який диференціюється залежно від виду діяльності. Чисті операційні збитки так само, як і за звичайними законами оподаткування, можуть бути перенесені на майбутні періоди з метою зменшення оподаткованого доходу в наступні роки. Спрощена схема звітності передбачає заповнювати простіші форми. Водночас малі та середні підприємства, що мають статус юридичної особи і належать, як правило, фізичним особам, можуть оподатковувати прибуток не за ставкою 33%, а 19% за умови, що частина оподаткованого прибутку, із якого стягується скорочений податок, повинна бути використана для капіталовкладень у це ж підприємство [7].

Окремо виділяється оподаткування мікропідприємств, під якими розуміють фізичних осіб-платників прибуткового податку, річний обсяг яких у сфері торгівлі не перевищує 500000 французьких франків, а у сфері послуг або некомерційної діяльності 175000 франків. При оподаткуванні прибутку застосовується нормативний метод, суть якого полягає у зменшенні доходів відповідно до виду діяльності, на процентну частку, яка замінює усі інші вирахування з доходу і, таким чином, не потребує документального підтвердження витрат. Для торговельних операцій дохід зменшується на 70%, у сфері надання послуг-на 50%, для інших видів діяльності –на 35%. Порівняно із нормативним методом списання витрат, який діє в Україні (для торговельних операцій витрати списуються в розмірі 25% від обороту), французький метод є більш гуманнішим щодо фізичних осіб-підприємців. Суми після відрахувань оподатковуються звичайним прибутковим податком на фізичних осіб за встановленою ставкою. До того ж платнику податків необхідно лише заповнити та подати декларацію про свої доходи до податкового відомства. Податкове відомство саме проводить відповідні відрахування і визначає розмір податку, який потім сплачує підприємець. У такому разі ймовірність арифметичних помилок при визначенні суми податку, який необхідно сплатити, а отже, і фінансових санкцій, наближається до нуля [9].

Ставку податку на прибуток підприємств знижували і в Латвії, поступово з 25% у 2001 році до 15% у 2004 році. Для стимулювання модернізації устаткування та випуску високотехнологічної, наукомісткої продукції у законі „Про податок на прибуток підприємств” до 01.01.2004 року були передбачені податкові пільги у розмірі 30% розрахованої суми податку на прибуток підприємств, що виробляють високотехнологічну

продукцію і здійснюють комп'ютерне забезпечення, якщо питома вага виручки від продажу цієї продукції перевищує 75% валового торговельного обороту [7].

В Угорщині податок на прибуток (корпорацій) на загальних підставах стягується за ставкою 18% (20%, якщо прибуток вивозиться із країни) [9].

Отже, як видно майже в усіх країнах передбачено пільгове оподаткування підприємств для стимулювання модернізації устаткування.

Амортизаційна політика України регламентується Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств», який витримав кілька десятків змін, у тому числі і відносно амортизації. Норми амортизації встановлено у відсотках до балансової (залишкової) вартості, які розподілені на чотири групи основних фондів диференційовано від балансової вартості на початок розрахункового (звітного) періоду в розмірі (у розрахунку на податковий квартал) від 2 до 15 відсотків. Закон дозволяє використовувати інші норми, які не перевищують вказані. Прискорена амортизація обмежується.

Таким чином, політика цього Закону діє на продовження термінів експлуатації основних засобів і накопичення ступеня їх старіння, одночасно обмежує можливість нагромадження амортизаційного фонду. Чим більший ступінь зносу і потреба в заміні основних засобів, тим менші сума амортизаційних відрахувань і можливість їх оновлення. На наш погляд, суттєвою хибою діючого порядку нарахування амортизації є встановлення чотирьох укрупнених груп основних засобів, що призводить, в одних випадках, до переамортизації, в інших – до недоамортизації.

Таке спрощення класифікації основних засобів для нарахування амортизації призводить до відриву норм амортизації від технічно й економічно обґрунтованих строків служби основних засобів, що ставить у нерівні економічні умови інноваційні підприємства харчової промисловості з різними строками експлуатації і технічною структурою основних засобів.

Висновки. Ефективна державна регуляторна політика повинна вирішити гострі проблеми, що перешкоджають формуванню дієвих інструментів підвищення конкурентоспроможності продовольчого сектора в Україні. Узагальнюючи зарубіжний досвід для підтримки виробничого потенціалу та підвищення ефективності його використання, необхідно здійснити такі заходи:

- створити інформаційну базу для оцінки потенціалу харчової промисловості і розробки державних заходів щодо управління процесами відновлення основних виробничих фондів та реалізації державної економічної політики;
- удосконалити амортизаційну політику держави.

З цією метою необхідно прийняти Закон «Про знос і амортизацію основних фондів», вилучивши статті про амортизацію основних фондів зі складу Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств».

Новий закон має передбачити:

- розподіл основних фондів за п'ятьма функціональними групами: будівлі та споруди (1); передавальні пристрої (2); машини, устаткування, обладнання (3); транспортні засоби, інструменти, інвентар, конторське обладнання (4); інші основні засоби (5);

- встановлення диференційованих по групах і підгрупах норм зносу і амортизації окремих видів машин залежно від походження, основного галузевого призначення, фактичної галузевої належності і галузевих особливостей експлуатації;

- визначення норм амортизації до повної вартості об'єктів (елементів) основних фондів (балансова вартість плюс знос) та видів машин, устаткування, обладнання, до яких можна застосовувати норми (схеми) прискореної амортизації.

Крім того, закон має дозволити власнику:

- застосовувати на свій вибір норми амортизації, які визначені для повної і залишкової вартості, за звичайною, прискореною або комбінованою схемами амортизації;

- періодичне, за визначенням уряду (один раз на п'ять років) списання об'єктів із залишковою вартістю, експлуатація яких виявляється технічно або економічно недоцільною або, які не можуть бути реалізованими;

- організацію ринку техніки, яка була у користуванні, та невикористаних запасів;

- заборону використання амортизаційних відрахувань на інші потреби, крім фінансування капітальних вкладень, придбання об'єктів основних виробничих фондів або частки основних фондів інших підприємств, а також заборону вилучення амортизаційних відрахувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурденко І.М. Податкова система як інструмент інноваційно-інвестиційного розвитку України// Актуальні проблеми економіки. - 2008. - №3. – С. 150-159

2. Грушко В.І., Кошембар Л.О. Інструменти податкового регулювання інвестиційної активності // Фінанси України. – 2008. - №2. – С. 89 - 97.

3. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. / С.М. Чистов, А.Є Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – Вид. 2 –ге, доопрац. і допов. – К: КНЕУ. - 2005. – 440с.

4. Запатріна І. В. Регуляторне середовище та його роль у конкурентоспроможності України // Економіка та держава. – 2008. - № 1. – С. 17-18.

5. Касабова І.А. Структурна політика в Україні: шляхи вдосконалення та напрями подальших зрушень // Актуальні проблеми економіки. – 2008. - № 3. – С. 15-22
6. Мельник В.М., Мельничук Г.С. Вплив бюджетно – податкового регулювання на розвиток промислового виробництва в Україні // Фінанси України. – 2008. - №12. – С. 44-52.
7. Нікитенко Д.В. Податкове стимулювання малого та середнього підприємництва // Фінанси України. - 2005. - №3. – С.33-42.
8. Паливода О.М. Критерії оцінки інновацій для вибору форм і методів державної підтримки // Актуальні проблеми економіки. – 2008. - №3. – С. 38 – 42.
9. Черкашин В. Приклад для наслідування // Вісник податкової служби України. - 2006. - №7. – С. 15-18.
10. Юргелевич С.В. Зарубіжний досвід податкових реформ та уроки для України // Фінансово-кредитні важелі регулювання економіки. - К.: інститут економіки НАНУ. - 2002. – 325 с.

ZAKHARCHUK S.S. SOME PROBLEMS OF STATE REGULATION OF ECONOMY IN THE ASPECT OF COMPETITIVENESS INCREASING OF FOOD SECTOR OF UKRAINE.

A role and methods of instruments of the state regulation is considered in the article, in particular tax policy, in the increasing competitiveness of food sector of Ukraine, foreign experience of taxation of income of enterprises is investigated.

Key words: competitiveness, state regulation, regulator policy, investments, innovations, regulator Environment, depreciation policy.

ЗАХАРЧУК С.С. НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ В АСПЕКТЕ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ.

В статье рассмотрена роль и методы инструментов государственного регулирования, в частности налоговой политики, в повышении конкурентоспособности продовольственного сектора Украины, исследовано зарубежный опыт налогообложения прибыли предприятий.

Ключевые слова: конкурентоспособность, государственное регулирование, регуляторная политика, инвестиции, инновации, регуляторная среда, амортизационная политика.